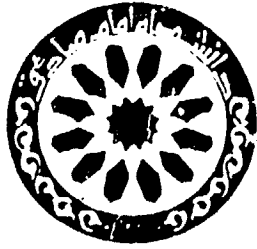

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٧٠١٣

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت ۶۱۱
شماره ۵

دانشگاه امام صادق (ع) (پایتان اسلام)

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی

۱۳۸۱ / ۳ / ۳۰

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم سیاسی

تنش زدائی و تأثیر آن بر روابط ایران و شوروی
(۱۳۴۱-۱۳۵۷)

علیرضا خیری

استاد راهنما:

دکتر عبدالرضا هوشنگ مهدوی

زمستان ۱۳۷۹

۴۱۴۵۸

کتابخانه مجلس شورای اسلامی
تعمیرات و نگهداری

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم سیاسی

تنش زدائی و تأثیر آن بر روابط ایران و شوروی
(۱۳۴۱-۱۳۵۷)

علیرضا خیری

استاد راهنما:

دکتر عبدالرضا هوشنگ مهدوی

استاد مشاور:

دکتر امیر محمد حاجی یوسفی

زمستان ۱۳۷۹

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری،
ترجمه، اقتباس و... از این پایان نامه کارشناسی ارشد
برای دانشگاه امام صادق (ع) محفوظ است. نقل
مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله کارشناسی ارشد

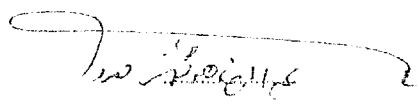
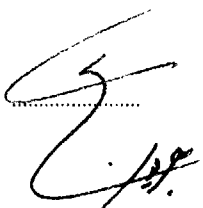
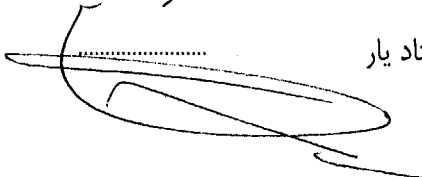
اعضای هیأت داوران نسخه نهایی رساله آقای **علیرضا خیری** به شماره دانشجویی **۷۲۳۰۳۸۵۳۶**

با عنوان :

" تنش زدایی و تأثیر آن در روابط ایران و شوروی (۵۲ - ۱۳۴۱) "

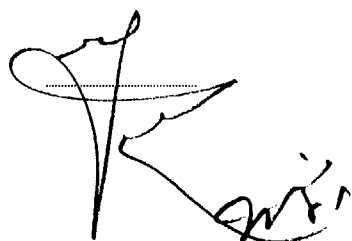
را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند .

أعضاء هیأت داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی محل امضاء

دکتر عبدالرضا هوشنگ مهدوی	استاد		(۱) استاد راهنما :
دکتر امیر محمد حاجی یوسفی	استاد یار		(۲) استاد مشاور :
دکتر محمد حسن خانی	استاد یار		(۳) استاد داور :

(۴) نماینده شورای

تحصیلات تکمیلی دانشکده : آقای اصغر افتخاری

خلاصه:

بعد از جنگ جهانی دوم نظام بین الملل تبدیل به نظام دو قطبی گردیده و تا زمان فروپاشی شوروی این نظام برقرار بود، نظام دو قطبی در برخی مواقع به حالت منعطف یا گاهی بصورت متصلب شده، و رابطه بین شرق و غرب را تشکیل می داد، در این دوران با به وقوع پیوستن بحران موشکی کوبا در سال ۱۹۶۲ که تهدید یک جنگ اتمی سرتاسر دنیا را بر گرفته با تهدیدهای فراوان آمریکا و عقلا نیت هر دو ابرقدرت باعث فروکش کردن بحران گردید و روابط دو قدرت از حالت جنگ سرد خارج شده و تبدیل به حالت آرامش و برقراری رابطه و مطرح شدن مسئله و دتانت یا تنش زدایی شد. در این دوران ایران بعنوان یکی از کشورهایی که وابسته به بلوک غرب و با توجه به تغییراتی که در سیستم بین الملل در سطح کلان بوجود آمده بود باعث بوجود آمدن تغییرات در سیاست خارجی کشورها در سطح خرد یعنی کشورهای جهان سوم و من جمله ایران شد، با تغییرات در سیستم کلان ایران نیز امکان رابطه با شوروی را پیدا کرده و قراردادهای تجاری، نظامی و فرهنگی بین ایران و شوروی منعقد گردید، بطوریکه در دهه ۵۰ شمسی، خصوصا در اواخر حکومت پهلوی شاهد رشد بی سابقه رابطه تجاری و اقتصادی با شوروی بوده ایم که از جمله علل بوجود آمدن این رابطه نزدیک، مطرح شدن مسئله تنش زدایی است، که این تغییرات در نظام بین المللی و تغییر نگرش بازی بین دو ابرقدرت، این امکان را برای ایران فراهم ساخت که ایران قدرت مانور بیشتری برای رابطه با کشورهای مختلف، خصوصا کشورهای دارای گرایش رادیکال و چپی را فراهم نمود.

کلید واژه ها:

ایران، شوروی، نظام دو قطبی، تنش زدایی، نظام بین المللی، سیستم بین الملل، بحران کوبا.

اتجه النظام الدولي بعد الحرب العالميه الثانيه الى الثنائيه القطبيه و حتى تفكك الاتحاد السوفياتى اختلف الاحوال النظام الثنائى ففى بعض الاحيان تصبح العلاقه بين الشرق و الغرب متصلبه و بعض الاحيان مطاوعه و ناعمه.

مع حدوث الحرب الذريه و الذى تعد تهديداً شاملاً لبلدان العالم اثر وقوع الازمه الصاروخيه فى كوبا و التهديدات الكثيره التى صدرت من امريكا و تعقله الدولتين العملاقيتين ادى الى انخفاض الازمه و خرجت علاقات البلدين من حاله حرب الباردة (الاعصاب) و تمايلت الى الهدو و اعاده العلاقات و بعدها اصبحت قضيه الانفراج و(ازاله التوترات) و فى السياسه الخارجيه اهتمام البلدين و ايران لنسبه احد البلاد اليمينييه الى معسكر الغرب و نظراً الى التطورات الموجوده فى الانظام الدولى فى المستوى العالى ادت الى تطورات فى المستوى الاصغر اى دول العالم الثالث.

ايران كدوله من دول العالم الثالث تاترت بهذه التطورات ومع حدوث تغييرات فى المستوى العالى (النظام العالمى) امكن لايران تجديد العلاقات مع الاتحاد السوفياتى و انعقدت عقود تجاريه و عسكريه و ثقافيه بين ايران و الاتحاد السوفياتى و هذه التطورات لاسيما العلاقات التجاريه المتناميه بين البلدين امكنت لايران فى السياسه الدوليه و تغيير موازنه اللعبه بين الدولتين العملاقين ان يحصل على القوه المتزايد لاقامه العلاقات مع الدول المختلفه خصوصاً مع الدول ذات الاتجاه الراديكالى .

× المصطلحات الرئيسيه ×

ايران-الاتحاد السوفياتى- نظام ثنائى القطبيه- الانفراج- النظام الدولى- ازاله التوترات

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول
۱	کلیات
۱	۱- طرح و بیان مسئله:
۲	۲- سؤال اصلی تحقیق:
۲	۳- فرضیه اصلی:
۳	۴- مروری بر ادبیات موجود:
۳	۵- فلسفه و روش تحقیق:
۴	۶- سازماندهی تحقیق:
۵	بخش اول
۵	بررسی ساختار نظام بین الملل
۱۱	نظری سیستم‌ها (System theory)
۱۲	بررسی مدل‌های شش گانه کاپلان از نظام بین المللی
۱۲	الف) مدل‌های تاریخی
۱۲	۱- مدل چند قطبی (توازن قدرت):
۱۳	۲- مدل دو قطبی منعطف
۱۴	ب) مدل‌های غیرتاریخی
۱۴	۱- نظام سلسله مراتبی
۱۶	۲- مدل دو قطبی منعصب
۱۶	۳- نظام بین المللی با توان و توری واحدها:

صفحه	عنوان
۱۹	۴- نظام بین المللی عالمگیر:
۲۲	فصل دوم
۲۲	نظام دو قطبی منقطع و تنش زدائی
۲۳	تنش زدائی معنا و مفهوم آن
۲۵	تنش زدائی، دلایل و ریشه های گرایش به این سیاست
۲۵	بحران موشکی کوبا
۲۵	الف) ریشه های بحران
۲۸	ب - استقرار موشک های شوروی در کوبا
۳۶	ج - واکنش های آمریکا
۳۹	د - نتایج بحران
۴۱	*** مشخصات دوران تنش زدائی
۴۳	مراحل تنش زدائی
۴۳	الف - مرحله اول تنش زدائی (۱۹۶۲-۱۹۶۹)
۵۱	ب - مرحله دوم تنش زدائی (۱۹۶۹-۱۹۷۹)
۵۵	*** نتایج تنش زدائی برای شوروی
۶۰	بخش دوم
۶۰	بررسی روابط ایران و شوروی
۶۰	ت ابتدای دوران تنش زدائی
۶۱	پیشینه تاریخی روابط ایران و شوروی
۶۴	ایران بین سالهای ۱۹۴۳-۱۹۴۱

- ۱- مناسبات نزدیک فنی و صنعتی میان ایران و آلمان ۶۴
- ۲- بحران روابط ایران و شوروی و سیاست آلمان ۶۶
- ۳- ستون پنجم آلمان در ایران بهانه متفقین و اشغال ایران ۶۹
- ۴- تجاوز متفقین به ایران ۷۳
- ۵- توجیه روس‌ها برای حمله به ایران ۷۵
- ۶- مذاکرات با متفقین ۷۶
- ۷- استعنا‌ی رضاشاه ۷۸
- ۸- کنفرانس تهران ۸۰
- ایران بین سالهای ۱۹۵۳-۱۹۴۳ ۸۲
- الف: مسئله نفت شمال (کافتارادزه ۱۹۴۴) ۸۲
- ۱- ورود کافتارادزه به تهران ۸۴
- حزب توده و امتیاز نفت شمال ۸۶
- غائله آذربایجان ۹۰
- تشکیل فرقه دموکرات آذربایجان ۹۱
- نقضت ملی ۱۰۰
- تشکیل شبکه نظامی ۱۰۴
- ورود هریمنی و حادثه ۲۳ تیر ۱۰۵
- استعنا‌ی دکتر مصدق و قیام سی تیر ۱۰۶
- روابط ایران و شوروی پس از کودتا ۱۰۹
- شوروی و ناراضیاتی از عضویت ایران در پیمان بغداد ۱۱۰

تلاش شوروی برای بهبود مناسبات با ایران.....	۱۱۱
یادداشتها.....	۱۱۷
فصل سوم.....	۱۲۵
فصل اول.....	۱۲۵
روابط ایران و شوروی در دوران سالهای تنش زدائی.....	۱۲۵
تعهد ایران به عدم واگذاری پایگاه موشکی به کشورهای بیگانه.....	۱۲۷
روابط ایران و شوروی در دهه ۱۹۶۰.....	۱۲۹
۱- عوامل مثبت در روابط دو کشور.....	۱۳۰
۱-۱- تحولات در روابط ایران و آمریکا:.....	۱۳۱
۱-۲- توجه ایران به جنوب و درگیری در مسائل منطقه‌ای.....	۱۳۴
۱-۳- اشتغال خاطر شوروی در سایر مناطق.....	۱۳۵
۱-۴- همکاری‌های اقتصادی، فنی و بازرگانی.....	۱۳۶
۲- موانع موجود در روابط دو کشور:.....	۱۳۶
۳- ارزیابی و موضع‌گیری شوروی در قبال ایران ۱۹۷۰ - ۱۹۶۲.....	۱۴۰
شوروی و تأیید فعالیت‌های شاه.....	۱۴۳
انقلاب سفید.....	۱۴۳
همکاری میان ایران و شوروی از اوائل دهه ۱۹۶۰ تا آخر دهه.....	۱۴۵
همکاری‌های اقتصادی و بازرگانی ایران و شوروی.....	۱۴۷
شوروی و همکاری‌های گسترده اقتصادی و فنی.....	۱۵۳
شوروی در تناقض و تضاد سیاسی مداوم.....	۱۶۵

۱- مقاومت در برابر فشار به قطع وابستگی به غرب	۱۶۵
۲- مقاومت در برابر فشار به قطع رابطه با شرکت‌های نفتی غرب:	۱۶۷
بخش سوم	۱۷۰
فصل دوم	۱۷۰
روابط ایران و شوروی در دهه ۱۹۷۰	۱۷۰
۱- شوروی و عراق	۱۷۲
۲- شوروی در شرق ایران	۱۷۵
۳- شوروی و شبه جزیره عربستان	۱۷۶
بخش دوم	۱۷۸
بررسی روابط ایران و شوروی	۱۷۸
تا ابتدای دوران تنش‌زدایی	۱۷۸
۴- شوروی و اقیانوس هند	۱۷۹
ایران و شوروی روابط مسالمت‌آمیز	۱۸۰
بخش چهارم	۱۹۹
روابط جمهوری اسلامی ایران	۱۹۹
جنگ تحمیلی عراق علیه ایران	۱۹۹
اتحاد شوروی و انقلاب اسلامی ایران	۲۰۰
سیاست سکوت و انتظار شوروی در اوائل سال ۱۹۷۹	۲۰۰
خروج شاه و تغییر موضع شوروی	۲۰۳
بازگشت امام خمینی (ره) و تعیین دولت موقت	۲۰۴

۲۰۵ پیروزی انقلاب و انتظارات شوروی از حکومت جدید
۲۰۸ دولت موقت و سیاست خارجی آن
۲۱۰ اشغال سفارت آمریکا در تهران و عواقب آن
۲۱۴ خلاصه و نتیجه گیری
۲۲۰ یادداشتها
۲۲۶ فهرست منابع و مأخذ
۲۳۱ منابع انگلیسی
۲۳۲ نشریات و مقالات

فصل اول: کلیات

۱- طرح و بیان مسئله:

در حالی وارد قرن بیست و یکم می‌شویم که در نیمه نخست قرن بیستم شاهد دو جنگ جهانی بوده‌ایم که از نظر تعداد آمار تلفات و خسارات در نوع خود بی‌بدلیل می‌باشند جنگ جهانی دوم با فرود آمدن بمب‌های اتمی به پایان رسید و این مصنوع جدید بشری بسیار مخرب‌تر و نابودکننده‌تر از سلاحهای متعارف بشری بود، که به پا به عرصه جنگ‌ها گذاشت علاوه بر این متوانست یک عامل بازدارنده جنگ نیز باشد و توانست یک امنیت خاطر برای آمریکا تا اواسط دهه ۱۹۵۰ که دارنده انحصاری این تکنولوژی بود وجود آورد. از آنجائیکه پس از جنگ جهانی دوم و تفوق دول پیروز و تقسیم جهان به دو بلوک جدید شرق و غرب، که در یک طرف معادله آمریکا که سردمدار سرمایه داری بود و طرف دیگر شوروی سردمدار کمونیسم، سرنوشت جهان را در دست گرفتند و جنگ سردی توأم با ترس بر روابط دو ابرقدرت حاکم گشت. این رقابت بین دو بلوک همراه با سطح پائین تکنولوژی شوروی همراه بود، لذا شوروی برای اینکه بتواند خود را هم‌تراز یک ابرقدرت مطرح سازد چاره‌ای نداشت جز آنکه بر مؤلفه‌های قدرت نظامی که یکی از مفروضات اساسی در نظریه رئالیسم در روابط بین‌المللی می‌باشد تکیه کرد. به عبارت دیگر به مؤلفه‌های سخت‌افزاری قدرت برای کمبود و جبران عیب افتادگی تکنولوژیک مجبور بود هزینه بخش‌های دیگر جامعه را بسوی بخش نظامی سوق دهد. و باعث کاهش رفاه در بین مردم گردیده با این سرمایه‌گذارین کلان که بخش عظیم درآمد ملی شوروی را می‌بلعید باعث برابری تکنولوژیک شوروی با آمریکا گردید. قول فردا لیدی به یک برتری تکنولوژیک رسیده بود. و در اقصی نقاط جهان قدرت آمریکا را به

چالش می‌طلبید و فصد زور آزمایی نظامی با آمریکا بر آمد، از جمله این مبارزه طلبی‌ها. رقابت‌ها در بحران مشکلی کوبا بود که، شوروی با استقرار موشک‌های خود در کوبا احتمال بوقوع پیوستن یک جنگ اتمی که احتمال از بین رفتن هر دو وجود دارد، را بوجود آورد لذا شوروی با گرفتن تضمین‌های از کوبا عقب کشید، پس از فروکش کردن بحران روابط شدن و غرب تبدیل به رابطه مساعدت‌آمیز گردید. و پیمان‌های مختلفی بین دو بلوک منعقد شد که تا آن زمان متصور نبود. و از این دهه بود که نظام انعطاف پیدا کرد و تنش زدایی در آن مطرح گردید و از آن حالت تصلب خود خارج گردید. و ایران نیز در نظام بین‌المللی که زیر مجموعه‌ای از کل نظام می‌باشد بی‌تأثیر از این تحولات نبوده است، زیرا قبل از تنش زدایی ایران بعنوان یکی از اقمار بلوک غرب اصلاً جرأت نداشت با شوروی وارد مذاکره شود و رابطه سردی میان ایران و همسایه شمالی‌اش حاکم بود ولی با مطرح شدن مسئله تنش زدایی از سال ۱۹۶۲ (رابطه ایران و شوروی رو به گرمی نهاد گرچه در برخی سالها با فراز و فرودهای همراه بوده لیکن رابطه دو کشور چه در ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی، رو به گسترش و مثبت بوده است تا سال ۱۹۷۹ رابطه ایران و شوروی در برخی زمینه‌ها به اوج خود رسید، و گرمی روابط تا انقلاب اسلامی ایران و حمله شوروی به افغانستان و شروع مجدد جنگ سرد دوم حاکم بود.

۲- سؤال اصلی تحقیق:

تغییرات در نظام بین‌المللی چه تأثیری بر روابط ایران و شوروی داشته است؟

۳- فرضیه اصلی:

تغییرات در ساختار و روابط دو ابر قدرت و مطرح شدن مسئله تنش زدایی در روابط